

որ Հայ կղերը կրօնական բողոքական սկզբունքներ կ'որդեգրէր օտար ձեռքերու մէջ:

1922-ի Կոյնակի առէն մէկ թուոյն մէջ կը հանդիպինք նաև Պ. Քիրքեճեանի Ապետ Լիպարիտ վիպին, որ՝ մին է այն վէպերէն՝ զոր թերթերուն մէջ ստեպ կը գտնենք:

Ապայն Ապետ Լիպարիտը ունի շատ մը խորհրդաւոր և հետաքրքրաշարժ էջեր, նա մանաւանդ որ առնուած է մեր Կիլիկեան ասպետական շրջանէն:

Պ. Քիրքեճեանի վէպը շատ աւելի արժէք և յարգ պիտի ունենար՝ եթէ հոն կենդանի գոյներով հմտօրէն նկարագրուած ըլլար կիլիկեցոց ընտանեկան կեանքը իրենց դարուն մէջ, ինչպէս որ ընդհանուր շնորք մը կայ անոնց լեզուն, յատուկ բացատրութիւնները, և ի հարկին՝ երգերը գործածելու:

Պ. Անանիեան ևս ինչպէս միշտ՝ այժմ ալ արժէքաւոր գրախօսական մ'ունի Հ. Յ. Տաշեանի Ուսումնական հասկանքը Հայերէն լեզուի գրքին վրայ, ուր ոչ թէ միայն պարզ դիտող մ'է գրքին անծայր էջերուն՝ այլ և ունի հմուտ և սուր դիտողութիւններ, և յաճախ կը հերքէ Հ. Տաշեանի միայն լեզուաբանական տուեալներուն վրայ հաստատած փաստերը:

Պ. Անանիեան մէկ երկու ծանր պահանջներ ևս ունի Յարգ. Հ. Տաշեանէն՝ գրքին կատարելութեան համար, սակայն պէտք է ըսել՝ որ կանխահաս են, քանի որ ոչ պեղումները, ոչ բնեղագրերու ուղիղ ընթերցումները և ոչ ելուրդ պաշտի գիտնականները դեռ որոշ բան մը չեն ըսած լեզուներու և կամ ցեղերու փոխադարձ յարաբերութեանց մասին:

Կոյնակը գեղազարդուած է նաև դաստիարակական և կրօնական ինքնագիր՝ և մանաւանդ թարգմանածոյ յօդուածներով:

Դաստիարակական յօդուածներն ունին իրենց հրապուրելի և գեղեցիկ ծաղիկները՝ մեր մատուցներու սրտերուն մէջ տնկելու համար. սակայն անոնք օտար դաշտերէ, օտար մտքերէ քուղուած են. հայը իր հայրենիքով կրթելու ենք, հայրենի բնութիւնն է մարդուս առաջին դաստիարակը՝ ազգային նկարագիր չինելու համար: Դաստիարակական յօդուածները եթէ հայացոյին մեր տոհմային դաստիարակութեան սկզբունքներուն վրայ՝ շատ աւելի պիտի նպաստէ մեր ազգին զարգացման: Պիտի ունենանք ազգին ազգայիններ՝ քան լոկ ազնիւներ:

Կոյնակի կրօնական թարգմանութիւնները բենոյային ցրտութիւն մ'ունին. մեր հայրենի

կրօնքին ոչ շուշը և ոչ օծութիւնը կայ անոնց մէջ:

Պաղ Երկիրներու պաղ հովեր են, և հայուն տաքուկ սիրտը զոդ կ'ելլէ անոնց ընթերցումէն: «Կոյնակ» շատ աւելի հրապուրելի ծառայութիւն մը պիտի մատուցած ըլլար եթէ օտարին թիւրը օտարին թողլով՝ մեր Ա. Հարց հաւատքին ուղիղ սկզբունքներուն վրայ շինելու իւր ընթերցողաց հոգոյն տաճարը:

«Կոյնակ» իւր վերջին էջերուն մէջ կը բանայ նաև լրագրական բաժին մը, և մասնաւորապէս Ազգային կիսով վերնագրին տակ հայրենիքի վերաբերեալ առէն ստեպ լուր կը հաղորդէ՝ կուտ բայց մանրամասն ոճով:

Իւր բազմազան և բեղուն պարունակութեամբ այս պարբերականը սահմանուած է երկար ապրելու. մենք կը մտովենք որ ան չպակսի երբեք՝ Լուսաւորչի ուղիղ հաւատքէն առնելով կրօնական սկզբունքներ՝ իւր թանկագին լուսման ձգելու հայ գրականութեան գանձանակին մէջ:

Հ. ՎԱՆԱՆ ԳՈՎԱՆՆԻՍԵԱՆ

Հուովարարայ մոր հրատարակութիւն մը

Պիտապիշի շունգարահայոց մէջ վերջին ժամանակներս կազմուած Հայկական-Միութիւնը՝ փոխանակ անօգուտ սղորկոծի ազգիս տխուր կացութեան հանդէպ, կամ փոխադարձ անը պատակ ամբաստանութիւններու կայ կամ այն ազգային գործիչներու մասին, որ շանայ շաղք մը հեղահեղէն լոյս հանուած գրուածներով ծանօթացնելու Հայութիւնը Հունգար ազգին, ցոյց տալով որ Հայ ազգն իր անցեալով և իր ներկայով՝ անբռնաբարելի իրաւունք ունի ապրելու նաև իր ապագայով:

Ինչպէս օրս եղած հրատարակութիւններն հետեւեալ տիտղոսները կը կրեն. Ա. Հայրիր. մոռցուած ազգային հազնեղութիւնք. գրեց Դոկտ. Հէրման Անտոլ (Անտոլ). — Հունգարուհայոց անցեալն ու պատմական ճիշդագոյն, գրեց Դոկտ. Ալեքսէ Գեյրթ. — Հայերու խաղաղամդիւրը Լուստնէն մինչև Կալիպար, գրեց Դոկտ. Յովհաննէսեան Եղիա — Բ. Հայոց ազգային կենսը, գրեց Դոկտ. Գոպալ Լատու (Լատու). — Գ. Հայ ազգին անցեալն ու ճիշդագոյն, աշխատակցութեամբ գրեցին Դոկտ. Ալեքսէ Գեյրթ և Տէր Ալեքս Զէրէց. — Հայ ձաղարապետութիւնը, գրեց Տրապալ. ուսուցիչ Մարգար

Դէժէօ (Փափագ). — Մամուլ տակ կը գտնուի՝ Դ. — Հայ բանաստեղծութիւններ, Դիմալ Գեր-գէի (Գրիգորի), Դոկտ. Դիմալ Եանօի (Յովհաննէսի) և ուրիշներու թարգմանութեամբ։

« Հայ ազգիկն անցնայն ու ներկայն » . վերոյ-գրեալ ցուցակին մէջ յիշուած երրորդ գրքոյկին հրատարակութիւնն է ուրեմն որ առիթ կու տայ ինծի երկու խօսք մը գրելու։ Նիւթը նոր չէ, մանաւանդ թէ գուցէ չափէն իսկ աւելի ծծնուած է վերջին տասնեակ տարիներու շրջանին մէջ, բայց ազբիւրը նորութիւն մ'է, և անշուշտ եմ որ ամեն հայ հանդիման պիտի լսէ որ հունգարահայ մ'է՝ որ կը հետաքրքրուի իր հին հայրենիքին և ազգին գործերով և կ'ուզէ Հայերու անցեալն ու ներկայ կացութիւնը պատկերացնել Հունգարահայերուն և Հունգար ազգին աչքին հանդէպ։ — Ըսի պատկերացնել, որովհետեւ եղած հրատարակութիւնը (որ կը բաղկանայ միայն 50 էջերէ, միջակազոր) ուսումնասիրութեւնէ աւելի պատկեր մ'է հայ կենսոյի՝ խոսքուած ճարտար գոյներով հետեւեալ գլուխներուն մէջ.

Ա. Յասաւաբաւն մը՝ գրուած Դոկտ. Աւետիք Փելիքսի, որ Պետափնշտի Հունգարահայոց «Հայկական — Միութեան» եռանդուն և գործունեայ գործիչն է, իսկ իր տողերը արգարափութեան ազդու բողոք մ'են հայ ազգիս դէմ գործուած՝ պատմութեանց մէջ անշուշտ անիրաւութիւններու և խժժութիւններու դէմ, որ կատարուեցան ներկայ դարու բարբարոսներէն և անբարոյականացած քաղաքականութենէն։

Բ. Աշխարհագրութիւն Հայաստանի, ընդհանուր համառօտ տեղեկութիւն մը Հայաստանի վերաբերեալ հողամասերուն։

Գ. Հայաստանի և հայ ազգիկն պատմութիւնը, որուն մէջ կը յիշուի նաև Հունգարահայ գաղութին սկզբնաւորութիւնն ու պարագաները։

Դ. Հայ լեզուի և հայ տառերու գիւտը։

Ե. Հայ կրօնքն և եկեղեցիքն՝ հեթանոսական և քրիստոնէական շրջաններու մէջ, ուր քիչ մ'աւելի մանրամասն կերպով կը խօսի Լեւաստանի, Մուսախոյ և Դրանսիլուանիոյ հայ-եկեղեցական անցքերուն վրայօք։ Մոռցուած չէ նաև հայ դպրոցներու հարցը և Միայնալ, Ալգուհուէի և Բայնդուրթական ընկերութիւններուն գործունէութիւնը։

Զ. Միւրաբանութիւն. անշարկ մը երանաշնորհ Միւրաբան Աբբասօր և իր անունը կրող զոյգ հաստատութիւններուն բարոյական և մտաւորական ազդեցութեան։

Է. Հայ ազգիկն բարոյական և մտաւորական

յատկութիւնները, օտարազգի ազգագիրներու վկայութիւններով ալ բնորոշուած։

Ը. Հայկական գրականութիւն. համառօտ ակնարկ մը ազգիս հին ու նոր մատենագրութեան։

Հայ երգը. խորհրդածութիւններ շարականներու և ազգիս բնատախեան ու քաղաքական երգերու վրայօք։

Այս գլուխներու մէջ պարունակուած ուսումնասիրութիւնք գործակցաբար աշխատութեան արդիւնք են վերոյիշեալ Դոկտ. Աւետիք Փելիքսի և եղիտաբեթուպօլի Հայոց ժողովրդապետ Տէր Փր. Ալեքսանեանի, որ տասնեակ տարիներէ վեր ոչ միայն անձին օրինակով և քարոզներով կ'առաջնորդէ ժողովուրդը ուղիք բարոյականի և կրօնասիրութեան մէջ, այլ և ուսումնասիր աշխատութիւններով և հայասէր զգացմունքով ալ ինքզինքը յարգելի և սիրելի բըած է իր փառաբան հօտին։

Ժ. Հայ ճարտարապետութիւնը. այս վերջին գլուխը աւելի ճոխագոյն ուսումնասիրութիւն մ'է ճարտարապետ և ուսուցիչ Մէրզա Դէժէօյի (Փափագ Մէրզայանի) ծանօթ գրչին, որ յետ մէջ բերելու այս նիւթիս վրայօք մինչև այսօր օտարազգի գրչիներէ և հայերէ (Թորոս Թորա-մանեան, և այլն) տրուած ծանօթութիւնները հայկական այլ և այլ տեսակ շինութեանց մասին, հայ ճարտարապետութեան արուեստը կը ստորաբաժանէ հետեւեալ դասակարգով. — 1. Հայ նախապատմական շրջան. — 2. Դիւցազնական շրջան. — 3. Քրիստոնէական ազդեցութեան շրջան. — 4. Ասորայութեան ազդեցութեան շրջան. — 5. Ազգային յատկանիշ շրջան. — 6. Բազմատունեաց շրջան. — 7. Բիւզանդական ազդեցութեան շրջան, որոնց վրայօք կը խօսի մի առ մի, և կը վերջանէ յիշելով Հայաստանէն դուրս աշխարհիս զանազան կողմերը հայ ճարտարապետներու ձեռքով բարձրացած նշանաւոր շինութիւնները։

Գրքոյկին առաջին էջին վրայ ծանօթութիւն մը կը յայտնէ մեզի, որ այս հրատարակութիւնը նուիրուած է յիշատակի հաստատութեան Հունգարահայութեան՝ Հունգարիոյ մէջ (Տրանսիլուանիա), որուն ներկայ տարիս 25(ներորդ տարեւորածն է։ — կը վերջացնեմ ես ալ տողերս՝ ուրախակոյ ըլլալով Հունգարահայերուն և յատկապէս Պուտափնշտի մէջ բնակող Հայութեան՝ որ երկուքուկէս դարերէ վերջ՝ դեռ վառ կը կրեն իրենց սրտին մէջ իրենց նախնեաց հայ զգացումն և հայրենասիրութիւնը։

Հ. Ա. Վ. ՏԻՌՈՅԱՆ